

Beslissing van de Raad voor de Journalistiek

over de klacht van

Igor en Olga Toporovski

tegen

De Standaard

Met een brief van 8 maart 2018 dient meester Sébastien Watelet namens zijn cliënten, de heer en mevrouw Igor en Olga Toporovski, een klacht in tegen De Standaard en journalisten Geert Sels en Hilde Van den Eynde. Aanleiding zijn 26 artikels, gepubliceerd tussen 15 januari en 6 maart 2018. Redactiemanager Toon van den Meijdenberg van Mediahuis antwoordt met een brief van 4 juli, waarop meester Sébastien Watelet en meester Lieze Czech repliceren met een brief van 5 oktober 2018. In die laatste repliek voegen Watelet en Czech nog 13 artikels toe, waaronder een artikel van journalist Bart Brinckman, waardoor de klacht 39 artikels omvat, gepubliceerd tussen 15 januari en 7 maart 2018.

15.01.2018	Twijfels over kunst in Gent.
15.01.2018	Olga en Igor Toporovski over hun collectie. 'We hebben voor elk stuk de bewijzen.'
15.01.2018	Ook musea Oostende, Elsene en Luik gepolst.
15.01.2018	Stel dubieuze werken niet tentoon.
16.01.2018	'Hoe naïef kun je als museum zijn?'
16.01.2018	'Moeilijk om te handelen, want er is geen bewijs'
17.01.2018	Ondertussen bij de Russen. Russische pers duikt in het verleden van Toporovski.
18.01.2018	Zo bewijs je dat een schilderij vals is.
18.01.2018	Waarom twee museumconservatoren de collectie-Toporovski niet exposeerden. 'Ik wou geen enkel risico nemen.'
18.01.2018	Brief van de dag. Aantrekkelijke prooi.
19.01.2018	Gatz stuurt Russische kunst naar labo
20.01.2018	Volkswijsheden voor musea.
26.01.2018	'Artistieke autonomie is geen vrijbrief voor onzorgvuldigheid'
29.01.2018	Collectie Toporovski verdwijnt dan toch uit zalen MSK.
30.01.2018	Collectie Toporovski verdwijnt uit zalen.
31.01.2018	Werd catalogus aangepast? Verhaal Toporovski vertoont barsten.
01.02.2018	Moet kunst echt zijn om mooi te zijn? De individuele esthetische ervaring vs. het dictaat van de kunstwereld.
05.02.2018	Peter De Wilde van Toerisme Vlaanderen. 'Stuur direct die Russische collectie terug.'
05.02.2018	Een echte valse Malevitsj
09.02.2018	Commissie voor onderzoek naar Russische kunst in MSK is samengesteld.
20.02.2018	Gatz doet onderzoek Toporovski's al op. De expertencommissie die de schilderijen in Gent zou onderzoeken, zegt dat de bijkomende eisen van de advocaten haar werk onmogelijk maken.
20.02.2018	Interview Sven Gatz Vlaams minister van cultuur. 'Het circus heeft lang genoeg geduurd.'
20.02.2018	Museum voor Schone Kunsten Gent geeft bruiklenen Toporovski terug.
21.02.2018	Analyse. Stad Gent zet bruikleen Russische kunst stop. Toporovski, met de 't' van twijfel blijft.
21.02.2018	Als een kleuter gerold door een Russisch koppel
23.02.2018	Is kunst een kwestie van geloven?
24.02.2018	Het stiltegebied rond Catherine de Zegher. De vragen die we de MSK-directrice hadden willen stellen over de Russische kunst.
27.02.2018	Wat uitleg graag, Catherine De Zegher
02.03.2018	Toporovski laat kunstwerken zelf onderzoeken
03.03.2018	Museum Schone Kunsten. 'Opvragen bewijzen authenticiteit moet de regel worden.'
05.03.2018	De imagoschade na Toporovski is groot.
05.03.2018	Gent laat audit uitvoeren op aanpak MSK.
05.03.2018	MSK draagt onvoldoende zorg voor Lam Gods

06.03.2018	Audit naar omgang MSK met Russische bruiklenen.
06.03.2018	De Zegher: 'Ik had geen argwaan over collectie Toporovski.'
06.03.2018	Zijn er nog vragen? Catherine De Zegher spreekt. Wat de museumdirectrice zei en wat ervan klopt.
07.03.2018	De Zegher loog Gentse politici voor
07.03.2018	Igor Toporovski: 'Ik heb minister Gatz drie keer ontmoet'
07.03.2018	Directrice MSK tijdelijk geschorst

Een rapporteringscommissie van de Raad voor de Journalistiek heeft een hoorzitting gehouden op 11 december 2018. Meester Watelet en meester Czech wonen de hoorzitting bij namens het echtpaar Toporovski. Voor De Standaard zijn redactiemanager Toon van den Meijdenberg, meester Ann Devroe en journalist Geert Sels aanwezig.

DE FEITEN

De artikels gaan over een verzameling van Russische avant-garde kunst die Igor en Olga Toporovski in bruikleen gaven aan het Museum voor Schone Kunsten in Gent. De krant schrijft dat kunstkeners twijfels hebben bij de authenticiteit van de werken en volgt doorheen de 39 artikels de discussie en de perikelen daaromtrent.

DE STANDPUNTEN VAN PARTIJEN

KLAGERS zeggen dat de artikels fouten bevatten en misleidend zijn. De journalisten hebben de informatie onvoldoende gecheckt en maken onvoldoende onderscheid tussen feiten en meningen. Er is geen informatief belang dat de verspreiding van deze laster rechtvaardigt.

De titel van het eerste artikel heeft het over twijfels over de kunst in Gent. In de artikels die erop volgen gaat het crescendo, over niet-authenticiteit van de werken en de kwade trouw van het echtpaar Toporovski. De reeks en het repetitieve karakter ervan presenteert het echtpaar als niet geloofwaardig en frauduleus. Ze laat de lezer geloven dat de werken vals zijn en schaadt met ongegronde beschuldigingen de eer en reputatie.

Naast het artikel over twijfels bij de authenticiteit van de kunstwerken publiceert de krant de eerste dag een open brief van tien experts, die de werken hoogst twijfelachtig noemen en vinden dat ze best weggehaald worden uit het museum tot er duidelijkheid is. Het artikel geeft geen toelichting bij de achtergrond van de zogenaamde experts en laat alleen negatieve stemmen aan het woord, terwijl er ook positieve zijn. Dat maakt het standpunt van de krant meteen duidelijk.

Het artikel neemt de woorden van de zogenaamde experts zonder meer over en schrijft: *'Van geen van de werken is geweten waar ze voordien geëxposeerd werden. Ze komen niet voor in overzichtscatalogi en er zijn nergens data over vroegere verkopen terug te vinden.'* Dat klopt niet en bovendien hebben klagers tijdens een interview alle documenten die voorhanden waren en de originele catalogus van 1993 voorgelegd aan de journalist. Dat vermeldt hij niet in zijn artikel. In zijn repliek zegt hij dat hij onvoldoende tijd kreeg om de documenten te bekijken, maar hij had klagers opnieuw kunnen contacteren om dat alsnog te doen.

De journalist heeft de hoedanigheid van de zogenaamde experts onvoldoende onderzocht en er niets over geschreven. Het zijn handelaars met hun eigen belangen en ze hebben de media doelgericht gecontacteerd om de waarde van de collectie Toporovski te kelderen en hun eigen collectie en commerciële belangen te vrijwaren. Als de journalist onderzoek had gedaan, had

hij geweten dat hetzelfde netwerk al vaker op deze manier te werk is gegaan en dat in de vorige gevallen de geïnterviewde kunstwerken wel authentiek bleken te zijn.

De journalist heeft de woorden van de experts en andere geïnterviewden niet onderzocht, terwijl zij geen bewijs leveren van hun opmerkingen. Een journalist mag niet toestaan dat zulke verklaringen geloofwaardig lijken zonder de inhoud ervan te verifiëren. Hij moet het bewijs kunnen leveren dat wat hij publiceert, overeenstemt met de waarheid, of dat hij het nodige opzoekingswerk gedaan heeft om zo waarheidsgetrouw mogelijk te informeren.

De journalist heeft klagers geïnterviewd, maar heeft het doel van zijn interview niet duidelijk gemaakt, wat niet loyaal is. Hij heeft vragen over de kunstwerken gesteld die zagezegd de ronde deden, maar heeft niet gesproken over de open brief. Als hij de brief had vermeld, hadden klagers toelichting kunnen geven bij de achtergrond van de experts en preciezer op de aantijgingen kunnen reageren. Hij heeft het interview in de context van de open brief geplaatst en zo de schijn gewekt dat het een antwoord was op de brief, wat niet het geval was.

De journalist zegt dat hij de open brief niet kon vermelden op het moment van het interview, omdat er een embargo gold, maar dat is geen excuus. Hij had met zijn interview kunnen wachten tot het embargo vervallen was. Dan had hij de brief kunnen vermelden. Maar blijkbaar wou de krant de primeur, waardoor klagers geen loyaal wederhoor hebben gekregen.

De journalist heeft twee artikels van de Russische versie van Art News Paper zonder terughoudendheid overgenomen. Het eerste over een verkoop van kunstvervalsingen waarbij klagers betrokken zouden geweest zijn, is fake news. Er is geen verkoop geweest. Het tweede gaat over een zagezegd vervalste catalogus van 1998. De journalist heeft de informatie overgenomen, terwijl hij de originele catalogus bij klagers zelf in handen heeft gehad. Hij stelt de zaken niet objectief en misleidend voor en schendt het vermoeden van onschuld. Hij schrijft ook dat twee museumdirecteurs de collectie Toporovski geweigerd hebben, maar levert daar geen bewijzen van.

Het vermoeden van onschuld wordt ook geschonden in een artikel van journalist Bart Brinckman, die duidelijk schrijft dat de Toporovski's niet geloofwaardig zijn en zich bezighouden met frauduleuze praktijken.

Klagers hebben geen wederwoord gevraagd aan de krant omdat er elke dag artikels verschenen, waardoor er geen tijd was voor wederwoord. Het vraagt ook tijd om informatie te verzamelen van experts die positief zijn over de collectie. Bovendien voelden klagers zich bedrogen na het interview, waarin de journalist niets had gezegd over de open brief. Hun vertrouwen was geschonden, waardoor het tijd heeft gekost om een strategie te bepalen. Ze hebben daarom besloten om een klacht in te dienen bij de Raad voor de Journalistiek.

Klagers hebben er geen problemen mee dat De Standaard over de zaak geschreven heeft, maar wel met de methode en de manier waarop dat gebeurd is. De krant houdt onvoldoende rekening met de gevolgen voor klagers en schendt hun rechten. De krant verwijst van haar kant naar de impact en de gevolgen die de artikelenreeks gehad heeft om de publicatie ervan te legitimeren, maar het is niet omdat de reeks gevolgen heeft gehad, dat de inhoud ervan rechtmatig is.

DE STANDAARD

De journalist schetst een chronologie van de feiten en wijst erop dat het eerste artikel niet dateert van 15 januari 2018, maar van 16 oktober 2017, vier dagen voor de opening van de tentoonstelling in Gent. Hij brengt in het artikel een voorproefje van de tentoonstelling.

Snel na de opening op 20 oktober vangt hij bij premières, vernissages en persconferenties, commentaren op over de collectie. Er was informeel behoorlijk wat rumoer, en drie weken later ontvangt hij een mail van mensen die zich zorgen maken over een verontrustende situatie in het museum. Vanaf dan verdiept hij zich in de problematiek. Dat was lang voor hij iets vernam over de open brief van de experts.

De journalist verdiept zich in de Russische avant-garde kunst en de positie ervan op de kunstmarkt. Op 9 januari neemt hij deel aan een museumbezoek voor journalisten, waar hij bij het buitengaan wordt aangesproken door de pr-verantwoordelijke die hem vraagt waarom hij met iedereen over de collectie aan het bellen is, behalve met het museum. De journalist wou dat doen als zijn onderzoek rond was en vraagt een interview met het echtpaar Toporovski.

Intussen verneemt hij, via de mensen die hem eerder over de collectie hadden gecontacteerd, dat er internationaal een open brief in de maak is, die via Art News Paper gepubliceerd zou worden. Hij contacteert de betrokkenen en vraagt om de brief ook in België te laten verschijnen, omdat het om een Belgisch museum gaat. De ondertekenaars zeggen toe op voorwaarde dat De Standaard de brief niet publiceert voor Art News Paper.

De journalist hoort dat onderzoeksjournalist en curator Konstanin Akinsha, curator Natalia Murray en kunsthistorica Vivian Barnett de brief zullen ondertekenen. Hij kent hen en onderzoekt ook de achtergrond van de andere ondertekenaars. Als specialisten van dit kaliber de brief ondertekenen, kan de journalist daar niet aan voorbijgaan en moet hij erover schrijven. Het zijn internationaal erkende autoriteiten, en het is niet omdat iemand kunsthandelaar is, dat hij geen expert kan zijn.

Het interview met het echtpaar Toporovski vindt plaats op 11 januari en de geruchten over de collectie komen snel ter sprake. De journalist zegt duidelijk dat dat de beweegreden is voor zijn interview. Hij legt zijn kaarten op tafel, maar kan op dat moment niets zeggen over de open brief omdat hij met de auteurs een embargo afgesproken heeft en zich daaraan wil houden. Overigens is de open brief op dat moment nog in redactie en nog niet definitief. Maar de journalist legt de opmerkingen, waarvan hij weet dat ze in de brief staan, voor aan het echtpaar Toporovski, samen met de bezwaren die circuleren in het informele circuit. De Toporovski's krijgen dus een bredere kans op wederhoor dan wanneer zij alleen op de open brief hadden kunnen reageren.

Het interview duurt twee uur en één minuut. Uit de opname blijkt dat mevrouw Toporovski tijdens het interview twee documenten aanreikt: een folder van een top in Lissabon om aan te tonen dat haar man daar aanwezig was en een catalogus uit Kharkov. De journalist kan de documenten respectievelijk 34 en 30 seconden bekijken, wat ruim onvoldoende is voor een diegravende studie. Hij krijgt geen kopie en kan geen foto's maken van de documenten.

De journalist legt, zoals afgesproken met het echtpaar Toporovski, de tekst van het interview voor aan de pr-verantwoordelijke van het museum in Gent om na te lezen op feitelijke fouten. Zij kan de tekst verifiëren en wijzigingen voorstellen en geeft haar fiat voor de finale versie.

De krant publiceert het interview op dezelfde dag als de open brief, waardoor het echtpaar Toporovski ruime kans op wederhoor krijgt. Hun standpunt dat ze bewijzen hebben over de herkomst van alle kunstwerken komt duidelijk aan bod en staat in de titel van het artikel.

De journalist blijft schrijven over de zaak omdat er voortdurend nieuwe evoluties zijn, met standpunten van specialisten, andere museumdirecteurs en de administrateur-generaal van Toerisme Vlaanderen, met beslissingen van overheden en parlementaire debatten, met de open brief van 16 Vlaamse museumverantwoordelijken die zich openlijk distantiëren van het beleid van het museum in Gent, met een externe audit en met een klacht uit het buitenland die leidt tot huiszoekingen en inbeslagname van de collectie. Feiten, meningen, standpunten en opiniebijdragen zijn altijd duidelijk onderscheiden.

De journalist verwijst ook naar berichten in de internationale pers, maar neemt die niet klakkeloos en kritiekloos over, zoals klagers beweren. Als hij verwijst naar Russische bronnen, contacteert hij eerst professoren Slavistiek die de reputatie van de betrokken media en journalisten kunnen inschatten en schakelt hij professionele vertalers in om zeker te zijn van een correcte vertaling en interpretatie.

Het echtpaar Toporovski heeft na het eerste artikel een recht van antwoord aangekondigd, maar dat is er nooit gekomen. De krant heeft hen meteen uitgenodigd om nieuwe relevante elementen over te maken, maar dat hebben ze niet gedaan. Ze hebben ook op geen enkel moment wederwoord gevraagd. De journalist heeft hen verschillende keren proberen te bereiken voor wederhoor naar aanleiding van het artikel over de catalogus van Kharkov van 1998 die vervalst zou zijn, maar ze hebben niet gereageerd. Dat staat ook in het artikel.

De Toporovski's zegden in het interview dat ze bewijzen hebben over de herkomst van alle kunstwerken, maar ze hebben die bewijzen nooit op tafel gelegd, noch aangeboden aan de krant. De journalist heeft de documenten en het bewijsmateriaal gevraagd aan het museum, maar kreeg als antwoord dat het documenten van de Toporovski's zijn die het museum niet kan overmaken.

De centrale vraag van de artikelenreeks is of het museum in Gent de kunstwerken onder haar museale verantwoordelijkheid had mogen tentoonstellen, vanwege de gerezen twijfels. Dat heeft wel degelijk maatschappelijk belang en de krant heeft het doorheen de hele reeks over twijfels en houdt die lijn aan in alle artikels.

De krant besluit dat het niet aan de journalist is om kunsthistorisch onderzoek te doen. De verklaringen van de experts die aan het woord komen staan op zich en de journalist moet ze niet bijkomend controleren. Klagers zeggen dat de journalist hun woorden niet onderzocht heeft, maar dat zou erop neerkomen dat een journalist het werk van een specialist zou moeten controleren of overdoen. Dat is onredelijk en absurd en zou journalistiek onmogelijk maken.

Wat ten slotte de bijdrage van journalist Bart Brinckman betreft, wijst de krant erop dat die geen deel uitmaakte van de oorspronkelijke klacht. Wat de inhoud betreft, gaat het niet om een feitenrelaas maar om een opiniebijdrage, waarbij de journalist een grotere vrijheid heeft om zijn mening te geven dan in feitelijke berichtgeving.

BESLISSING

De inhoud van de artikelenreeks is van maatschappelijk belang, wat betekent dat de reeks strookt met de beginselen van de code die onder meer bepalen dat de journalist het recht en de plicht heeft om het publiek te informeren over zaken van maatschappelijk belang.

De klacht betreft – naast zeven opiniebijdragen van derden – één artikel van Hilde Van den Eynde, één van Bart Brinckman, één van persagentschap Belga en 29 van Geert Sels.

Naar aanleiding van de twijfels over de collectie Toporovski gaat het artikel van Van den Eynde over de vraag hoe men beoordeelt of kunstwerken authentiek zijn. Het bevat geen beroepsethische fouten.

Hetzelfde geldt voor de artikelenreeks van Geert Sels. Hij maakt aannemelijk dat hij zijn bronnen en de mensen die hij aan het woord laat grondig heeft onderzocht op hun kennis van zaken en positie in de kunstwereld. Hij vermeldt hen met naam en functie en maakt duidelijk dat het gaat over hun standpunt of beoordeling. Hij maakt een duidelijk onderscheid tussen feiten, veronderstellingen, beweringen en opinies.

Doorheen heel de artikelenreeks heeft de journalist het over twijfels bij de authenticiteit van de kunstwerken. Hij doet dat aan de hand van het oordeel van experts, wat journalistiek verantwoord is. Het is niet aan de journalist om zich in de plaats te stellen van experts en zelf de authenticiteit van de kunstwerken te onderzoeken. De journalist heeft het over twijfels en poneert niet dat de werken vals zijn. Hij uit geen ongegronde verdachtmakingen of beschuldigingen.

De journalist heeft klagers in een uitgebreid interview wederhoor gegeven en de Raad is van oordeel dat hij dat op een loyale manier gedaan heeft. Dat hij bij zijn interview de open brief van de experts niet vermeld heeft, is in de gegeven omstandigheden geoorloofd omdat hij de inhoud van de brief, en bovendien nog bijkomende bemerkingen, voorgelegd heeft aan klagers en hun antwoord loyaal weergegeven heeft, en omdat hij het embargo dat hij met de auteurs van de open brief had afgesproken, wilde respecteren. Bovendien heeft hij het interview ter inzage voorgelegd aan de pr-verantwoordelijke van het museum, die haar fiat voor publicatie heeft gegeven. Ook later heeft hij klagers nog opnieuw gecontacteerd voor wederhoor, maar zij zijn daar niet op ingegaan. Klagers hebben zelf ook nooit wederwoord gevraagd. Ten slotte heeft de journalist aan de pr-verantwoordelijke van het museum de bewijzen over de herkomst van de kunstwerken gevraagd, maar ook die vraag is afgewezen.

Het artikel van Bart Brinckman ten slotte is een opiniebijdrage en als zodanig duidelijk herkenbaar voor het publiek. De journalist verwoordt zijn mening provocerend, maar schrijft ook uitdrukkelijk dat men niet met zekerheid kan vaststellen of de kunstwerken vervalsingen zijn. De raad is dan ook van oordeel dat de bijdrage niet in strijd is met de code, die bepaalt dat een journalist als auteur van een opiniebijdrage een grotere mate van vrijheid geniet om zijn mening te geven en conclusies te trekken uit de feiten dan in feitelijke berichtgeving.

Om die redenen is de Raad voor de Journalistiek van oordeel:

De klacht is ongegrond.

Brussel, 10 januari 2019